

Владимир Свинтила

**ЛИЦЕТО НА
ГОРГОНАТА**

В полицейската психиатрия

Съдържание

ЛИЦЕТО НА ГОРГОНАТА.....	7
ФЕНОМЕНОЛОГИЯ НА БОЛКАТА.....	43
ПСИХОМАХИЯТА.....	51
КОНЦЛАГЕРЪТ И ПСИХИАТРИЯТА КАТО ВЪЗПИТАТЕЛИ.....	60
НЕСЪГЛАСИЕТО.....	69
ВРАТА В ДЪНОТО НА МРАКА.....	77
ПЪТУВАНЕ СЛЕД ПРАГА НА НОЩТА.....	85
МЕЛАНХОЛИЯ	94
ЗАВРЪЩАНЕТО.....	103

ЛИЦЕТО НА ГОРГОНАТА

Някъде през пролетта на 1958 г. двама полковници, униформени, ме посетиха в редакцията на в. „Народна култура“, която се помещаваше тогава на бул. „Дондуков“ в сградата на т.нар. Партиен дом. В крилото на бул. „Дондуков“ се помещаваше целият тогавашен Комитет за култура.

Полковниците говориха в присъствието на мои колеги. Те дошли да ме поканят да напиша изложение: кои хора са насочили Държавна сигурност по моите дири. Според полковниците аз съм бил съвършено невинен и сега, при грандиозните промени, които ставаха, при всеобщата десталинизация, било време да се даде възмездие на клеветниците. Те ме информираха, че моето досие е унищожено като фалшиво.

Бе време на тържество на антисталинизма. От МВР, вътрешни войски и от армията бяха уволнени много сталинисти. Беше подменена цялата администрация. А и цялата преса – от старите журналисти, които бяха правили сталинския печат, бяха останали единици.

В „Бамбука“ се събираха опозиционно настроените интелегенти. Първоначално всички бяхме против. След това една част – Джагаров, Левчев и компания – полека-лека се сближаваха с режима.

Бях всеки ден в „Бамбука“ и чувах всички грандиозни приказки. Асен Игнатов говореше за тоталния крах на сталинизма; така говореха и други. Но така говореше и западната преса. Четвъртият интернационал, троцкистите, се обърна към американците с покана да се откажат от военни действия срещу Русия, защото сега там масите били взели съдбините си в свои ръце.

Илюзията беше всеобща и на малцина бе направило сериозно впечатление станалото в Унгария. На Хрушчов вярваха безусловно, оправдаваха го и го извиняваха: в Унгария

работата решили военните, над които Хрущов нямал власт. От тук насетне почваше дребното софийско политиканство.

Не вярвах нито на Хрущов, нито на десталинизацията. Използвах този промеждутък – знаех, че след мръсното „разледяване“ на Еренбург иде нов комунистически студ, – за да си набавя много книги, „зимнина“ за новия комунистически мраз. Това го говорех открито, поради което бях мразен от хрущовистите – хрущовистите бяха вчерашните сталинисти, които бързо-бързо бяха прескочили плета.

Така че на искането на полковниците не отговорих. Казах на майка си за предложението и ѝ казах, че не искам да се занимавам с него.

– Ти си слаб човек, сине – това бе нейният редовен рефрен, – ти си слаб човек. Изложението ще напиша аз.

Горката ми майка! Въпреки всички страдания, въпреки всичко, което знаеше за комунизма, още имаше някаква вяра в тези хора, вяра, че „здравите сили най-сетне ще победят“. В комунистическата партия, разбира се, не е имало никога „здрави сили“.

Знаех колко опасно е човек да се впуска назад в спомените за нещастieto и страданията. Това значи да ги изживее още един път.

Майка ми седна да пише. И получи такава тежка криза, че едвам я спасихме. Но и след туй не мирна. Властно нареди на сестра ми да пише. Тя седна и от вълнение получи кръвоизлив от белите дробове. Така двете си седнаха на парцалите и къщи отново се установи мир. Когато двамата полковници дойдоха, аз им обясних, че не сме в състояние да напишем изложението. Преживените ужаси са такива, че при възпомението за тях едната получи сърдечна криза, другата кръвоизлив.

– Авие?

– Моята стратегия е да забравя.

И това беше истина. Да живееш с тези черни спомени, това значеше да се простиш бързо с живота. Познавах мнозина, които си отидоха на оня свят поради това, че не умееха да забравят.

По-късно, когато бях напълно укрепнал физически и психически, когато се очертаха новите перспективи и за мен поне стана напълно ясен краят, аз седнах и написах – при реална опасност, ако ме хванат – моите спомени от Богданов дол. Но сега се пазех – раните ми още кървяха.

Полковниците благодариха и си отидоха.

По-късно разбрах, че това е било провокация. Искали са да проверят кого бихме се опитали да разобличим от сталинистите.

Моите колеги се учудиха на отказа ми.

– Сега е време да се заплатиш.

Но аз не вярвах на Хрушчов. Въобще не вярвах на комунисти, социалисти, марксисти. При инквизицията и в лагера видях комунистите без каквато и да е маска – оттам ги познавах перфектно. И за това не вярвах в комунистическия реформизъм. Той идваше не да оправи злото, а да спаси системата.

Хрушчовистите правеха невъзможното, за да спечелят изгубеното доверие. България се посещаваше от множество чужденци от Западна Европа – артисти, писатели, литературни критици, кинодейци. Всеки ден в „Бамбука“ се образуваше нещо като кръгла маса около някоя европейска знаменитост или около млад, но вече известен писател или художник. „Ле летр франсез“ прогласяваха времето на обединена културна Европа, а в Италия излизаше „Еуропа летерариа“, което обединяваше писателите от Изток и Запад. Имаше всичките външни признаци на обновлението. Но аз не вярвах. Моят опит бе против всяко доверие в комунизма. В скоро време забелязах, че отново ме следят. В кафенето внезапно получавах „странни въпроси“ от малко познати лица, чиито въпроси имаха определено провокационен характер. Явно КДС отново се интересуваше от мен. Сега не се страхувах. При новата ситуация не можеха да ми направят нагласен процес – такъв не би се приел повече в Европа. А за другите глупости особено не се вълнувах.

Веднъж на излизане от редакцията на бул. „Дондуков“ край мен се стрелна като прилеп някакъв със шлифер. Продължих без да обърна внимание – той ме чакаше пред Младежкия театър.

- Искам да говоря с тебе – каза грубо.
- Може да не искам.
- Разговорът ще ти бъде интересен.
- Само да не трае много, че в къщи ме чакат.

Качихме се в градинката при двореца и седнахме в една беседка.

Прилепът извади малка червена карта.

- Майор еди-кой си от КДС.
- Какво искате пак от мене?
- Информирани сме, че ти би искал да се изселиш в Бразилия.

Вярно бе. Бях мислил за такава възможност.

- Е, и?
- Решили сме да ви дадем, на теб и на цялото ти семейство изселнически паспорт. И дори по деветстотин долара на човек, пари на първо време.

– Вярно, че по едно време обмислях тази възможност. Но майка ми е зле, сестра ми е болна, жена ми няма да иска да остави родителите си. Така че се отказвам.

Тогава прилепът ми каза:

- Разбери, че не ви искаме в България. Махайте се, ако не искате неприятности.
- Сигурно ще ги имаме – казах, – но какво да се прави. При здравното състояние на близките ми не е възможно. И освен това заповеди и заплахи не приемам.

Станах и го оставих.

Защо сега ни гонеха от страната? Причината бе все в ролята на баща ми в комунистическата партия. Нейде дълбоко в подземията лежах неговите архиви и не им давах спокойствие. Като шеф на партийното разузнаване баща ми бе установил агентите на Антантата в комунистическото движение. Неговата архива бе в старата полиция – взета след смъртта му (настъпила внезапно!). Тези архиви ги безпокояха. Те очакваха, че някой ден ще се възползвам от тях, че при кризата мога да изляза като партиен лидер. Това, което наскоро стана пред очите ни – разните алтернативни партии. Те очакваха, че лидер на такава алтернативна партия ще бъде

аз. Те не знаеха колко дълбоко презирам всички алтернативи и всички реформисти.

Техните действия срещу ми бях профилактични – синът на българския Дзержински трябва да се отстрани.

В това отношение обаче те не можеха да се споразумеят помежду си. Генерал Ганев бе искал моята смърт. Точно тогава шпионинът бе открил, че генерал Ганев е получавал пари от старото вътрешно министерство срещу „дребни услуги“. Устрои му вътрешен процес и го разстреляха. Това пък спаси от разстрел самия мен.

Явно едни искаха премахването ми, защото бяха засегнати. Други пък искаха съхраняването ми, понеже смятаха да ме използват във вътрешните си борби.

В този период се движех в бохемата. Дружех с Иван Пейчев, бях постоянно в неговата компания. Пиехме в „Ялта“ и в „Производство“. Край нас непрекъснато се въртяха разни ченгета.

Живеех с възбудеността от събитията. Четях много, особено западна периодика, каквато тогава идваше. Очаквах еволюцията надясно към един открит антикомунизъм, тоя, който изповядвах в сърцето си.

Никога не съм пиел много. Но по това време пиех по два коняка дневно и много пуших: по два пакета на ден.

Започваше една лека сърдечна болка – съвсем лека. Не ѝ обръщах внимание – не знаех и какво е – и пиех кафета.

Един ден получих тежък пристъп – болката в сърдечната област стана шеметна, непоносима. Извикахме лекар, който диагностицира инфаркт. Какъвто съм огромен, не бе леко за санитарите да ме понесат на носилка по стълбите. В медицинската академия ме занесоха до апаратурата на ръце. И там след дълги техни си лекарски занимания установиха микроинфаркт. Все пак ме оставиха в болницата за една седмица – под наблюдение.

Лекуващият ме лекар, едно дребно човече, професор и лекар от партийната болница, след третия ден започна да се държи странно. Въртеше се около мене и в часове извън визитацията, викаше ме в кабинета си със следната песен:

Аз съм грохнал човек. Възрастта на човека – това е възрастта на неговата нервна система. Моята нервна система е на осемдесетгодишен човек. Имам нужда от продължителен престой в психиатрия, за да дойда на себе си..

Нито ставаше въпрос за определено страдание, нито за някаква диагноза. Как така ще влизам в психиатрия без определена диагноза, без да се знае страдам ли от някакво нервно заболяване и от какво? И трябва да ида в психиатрия, за да се „подмладя“ ли?

Трябва да кажа, че няха никакви подозрения, в което отново се изразява моята наивност. Тази препоръка и това горещо настояване ми се струваха странни.

Странно бе и друго. На шестия ден ме пуснаха да си вървя и макар да бях „грохвал“ по техните думи, не ми дадоха и три дни отпуска – като преход от болницата към живота. На излизане от болницата видях на двора в една алея моя доктор с човека от КДС, когото означих като прилеп.

Тия двамата пък какво общо имат? Професорът и той ли е ченге?

С това се свърши.

Почнаха друг тип неприятности: бяха ми дали реабилитация за стоенето в концлагера. Тя се състоеше в назначение на работа във външното министерство, някакъв секретар легационен, не съм много сигурен трети или втори.

Не приех реабилитацията. Никога не съм мислил за дипломация – аз съм най-неподходящия човек за тая работа. Освен това нашите дипломати бяха и си остават просто кадесари.

Играеше роля и това, че и реформирана, комунистическата партия ме отвращаваше.

Моят отказ бе много зле приет. Комунистите ми устройоха хайка в печата с грандиозни обвинения в плагиатство (бяха намерили един, направил преводите на шекспировите сонети, когото аз съм ограбил, но номерът не мина!). В отговор на това си подадох оставка от вестника, бях намерил някаква работа като юрист.

Тогава стана обществен скандал. Поколенията от войната бяха още живи и още имаше обществено мнение. То се бе съ-

хранило напук на сталинските кланета. И общественото мнение застана зад мен. В ЦК на БКП потекоха читателски писма – пет хиляди, както ми се каза, в моя защита. По онова време се съобразяваха с такива неща. Нали бяха реформирани.

Отказаха да приемат оставката ми. Дадох ми платен творчески отпуск.

Все пак стреснат от много лекарски предсказания, аз се консултирах с приятел психиатър. Той ме прегледа доста щателно и изрази мнение, че може би съм в началото на лека невроза, която лесно мога да парирам с разходки и почивка.

– Но имай предвид – каза, – че само тук, в София, с много по-тежка невроза живеят и ходят на работа десетки хиляди хора, така че не се разглезвай много.

Полковниците отново ме посетиха. Сега вкъщи. Поискаха ми прекалено спокойно обяснение защо не приемам своята реабилитация. Отговорих, че това води неминуемо до влизане в партията, а такава, нещо аз не искам. Аз съм литератор, волен човек, не съм за такава клетка.

Тогава търпеливо ми бе обяснено, че сега, след XX конгрес, нещата са се изменили. Сега партията е организация на свободни хора и т.н.

Понеже отговорих с усмивка, единият каза нервно:

– Ние имаме сведения, че си сталинист.

На това се изсмях и отпратих полковниците. От жертва на Сталин – сталинист. Тия хора нямаха срама. Впрочем от петнадесет годишна възраст комунистите се въртят около мен като оси, винаги с някакви обвинения.

Тази среща ме поразтревожи и зачестих да посягам към бутилката. Пиенето почна леко да ме невротизира. Въпреки това продължавах усилено да работя.

Понякога правех дълги разходки в градинката при Докторски паметник. Обичам тази градинка от юношество. Тук идвах да чета Оскар Уайлд и Уолтър Пейтър. Никога няма много хора и човек се чувства усамотен.

Веднъж при една такава разходка в градинката ме намери моят стар приятел Боян Грудев. На него няколко пъти бях казал, че правя лека невроза. Сам той бе квалифициран невро-

тик – не бе лежал в болници, но непрекъснато взимаше разни психолептици*.

– Дойдох специално за тебе – каза. – Много съм тревожен.

– Защо? Какво има да се тревожиш?

– Ти никак не си добре и не го знаеш. Правиш тежка невроза, повярай ми, аз съм ги преживял тези работи.

Почна да ме убеждава, че невротикът никога не разбира своето състояние и смята, че е добре, когато всъщност неговото здраве катастрофално се руши. Такъв е моят случай. Със своите настоявания той просто ми досади.

– Е, добре, какво трябва да правя?

– Трябва да идеш на лекар.

– Да бе. Ще ми даде морфиеви препарати, няма да ми даде отпуска дори. Ще гълтам тия препарати без всякаква полза за мен.

Тогавя Боян каза, че това не е вярно, че говоря като невротик, че той има един чудесен лекар, който го лекува и че този стар лекар сега е в градинката – играе с едно от децата си.

– Нищо не ти струва да дойдеш да поговориш с него.

Излишно беше да се противя. Отидохме. Лекарят беше на пейка до чешмата.

Представиха ме, седнах до него.

Той ме поразпита как се чувствам, имам ли някакви смущения. И накрая предложи на следния ден да отида в центъра на ул. „Искър“.

Бях ходил два пъти там с надежда да взема някоя отпуска. От момче четях Фройд, Юнг и Адлер, и сега имам добра библиотека по психология на дълбинното. Психиатрията ме е привличала и в тази област имах подготовка, наистина не на специалист, но все пак бях добре осведомен. Това идваше от дружбата ми със Станчо Чолаков, преводач и коментатор на Фройд.

---

* Невролептици (антипсихотици): психофармакологични препарати, които повлияват нервната система. (Всички бележки под линия са на редактора.)

Запознат с неврозите и често леко невротизиран, успява да взема понякога някаква отпуска, особено като студент. Знаех атмосферата на приемната. Тя е тежка – не може да се издържи.

– Не мога да издържа атмосферата на центъра, докторе. Сред всички тия повредени хора човек се чувства така мизерно.

– Няма да чакате нито един миг. Веднага ще ви приема.

Впоследствие много пъти съм мислил каква бе ролята на Боян в тази история. Той бе много скъп мой приятел и не би извършил нищо срещу мен. Смятам, че беше ловко открит сред моите приятели. Някой го е намерил и му е внушил, че трябва да ме кандардиса за един „преглед“. Разбира се, не е знаел какво се е готвело и какво ще стане.

Така се разделихме. Отидох на работа, работехме след обед. Малко преди приключване на работното време телефонът иззвъня. Дигнах слушалката:

– Владимир Николов?

Търсеха ме не по псевдонима ми, с който бях известен навсякъде (никой не ме знаеше като Николов в журналистическите среди!).

– На телефона – казах.

– Тук е един друг Николов. Трябва да те видя тази вечер. След петнадесет минути бъди пред Университета, северното крило.

Не питах кой е. Знаех, че е отново Държавна сигурност. Какво можеха да искат сега от мене?

Взех четворката и слязох при Университета. От там – при северното крило. От мрака излезе висок и пълен мъж, със шлифер, и каза:

– Аз съм Николов. Хайде да се поразходим.

Тръгнахме край Университета.

– Спрели сме се на тебе в борбата ни със сталинизма. Ти си пострадал човек, знаем че си малтретиран, че си инквизиран. Сега трябва да ни помогнеш в борбата със сталинистите.

– Какво искате от мене?

– Искаме сигурна и достоверна информация, каквато само ти можеш да ни дадеш.

Сега бих могъл да кажа, че бих се съгласил поради условията, поради положението тогава, поради „борбата срещу сталинизма“. Но нищо подобно нямаше. На хрущчовизма, на реформите не бях повярвал нито за миг. Аз бях еволюирал надясно, много по-надясно, отколко бях в моето юношество, когато вече бях определено националист и десничар.

– Не искам да се занимавам с политика – казах.

Той поде дълга тирада. Как новото ще се утвърди, как Хрущчов ще победи, когато и най-ценните хора и пострадалите като мене отказват да вземат участие в борбата?

Казах, че се занимавам с култура, поетически преводи, художествена критика, литературна теория. „Другият Николов“ не отстъпваше. Това не било негово предложение, решението било взето в неговия отдел – да бъде привлечен за сътрудник в името на борбата с догматизма и сталинизма.

Отказах. Не искам да се занимавам с тия неща както и да бъде съден. Като журналист водя борба с догматизма и така съм полезен.

„Другият Николов“ се смееше в мрака:

– Ще видим, ще видим.

Така се разделихме.

На другия ден сутринта съгласно уговорката се озовах в стационара. Веднага бях приет от лекаря. Поговорихме няколко минути за доста индиферентни неща, когато той каза:

– Вие сте сериозно болен и съм длъжен да ви задържа в стационара.

– Как сериозно болен? Та аз извършвам цялата си редакторска работа несмущаван от нищо. Редактирам по няколко материала на ден, работя с много автори. Ако имах някакви психически смущения, това не би било възможно.

– Вие сте сериозно болен – повтори лекарят, – имате не невроза, а психоза – излъга ме той. – Опасно е да ви пускам навън. Веднага ще ви отведат горе и ще получите легло. (Впоследствие разбрах, че леглото за мен е било запазено от няколко дни и двама наистина нуждаещи се не са били приети!)

– Да ида поне за бельо до вкъщи.
– Няма нужда. Ще изпратиме веднага хора.
– Но как тъй? Това ще бъде голямо сътресение за жена ми, за майка ми, която живее в Панчарево.

– Ще осведомиме и ще успокоиме и майка ви.

Оказа се, че малкият стационар „Гранични състояния“ има изключителни възможности, що се касае до транспорт и хора. Нямаше какво да възразя. След пет минути бях горе.

Стаята бе с четири легла, етажът се състоеше от пет стаи, между които и лекарският кабинет – на него висеше надпис: „Влизане без повикване строго забранено“.

Бързо се ориентирах в обстановката – неврози. Един плаче в ъгъла, друг охка, трети се умълчал като звездното небе.

Разположих се на моето легло. Какво друго можех да направя?

Станаха първите запознанства. Хората бяха сериозно болни. Какво търсех аз тук сред тях? Имах нужда от малко почивка, това бе всичко. Тази атмосфера бе най-малко подходяща за почивка.

Сред пациентите бяха: Данчо, един текстилен техник, който (това узнах по-късно) бе подписал на КДС декларация за сътрудничество и бе отказал да сътрудничи. Имаше съкратен офицер, който следваше фармация. Имаше епилептик, който наскоро след това получи припадък. Имаше хитро селянче, което бе лекувано от някой си Влайчо. Там беше и Петър Мирчев, земеделски деятел (Никола Петков), с когото бяхме заедно в Богданов дол. Както по-късно разбрах, негови приятели го бяха скрили в стационара от преследвания. В стационара имаше жертви на Държавна сигурност и бегълци от нея. Очевидно лекарите действаха в двете насоки.

„Втори път едва ли ще попадна в психиатрия – казах си, – така че трябва да разгледам и узная всичко“.

Събраха ни в трапезарията на храна. Храната бе вегетарианска, но много добре сготвена. Въобще в стационара не се внасяше месо. Диетата бе част от лечението.

До вечерта получих бельото си и четири тома английски поети, с които не се разделям: Уърдсуърт, Блейк, Колридж

и Кийтс. Опитвах се да чета. Но не можех да се съсредоточа. Мислите ми се пилееха в пространството около мене.

Как ли близките ми бяха посрещнали новината? Това бе нов удар за майка ми. Какво ли си е рекла жена ми? Какво мислят нейните родители? С това ми влизане в психиатрията всичко се поставяше на риск: семейството ми, животът на майка ми и сестра ми, професията ми. Как ще приеме пресата човек, минал през психиатрията?

Дойде задължителният следобеден сън. Не можех да спя и ми дадоха сънотворни. Сънотворните обаче не дават реален сън – вкарват те в някаква просъница, от която излизаш като след пиене (махмурлия).

Събудих се. Край мен лежаха моите другари, обзети от пълна апатия. Нуждаех се от действие, да правя нещо. Опитвах да чета.

Четенето ми вървеше, но исках да действам. Ходене по редакциите, пиене на кафе, четене на преса, разговори, работа на пишещата машина. Не бях загубил вкус към нищо – това бе моят жизнен стереотип.

Щом не бях загубил вкус към дейността, бях ли болен? Въпросът се натрапи от само себе си. Възможно ли е да бъда тежко болен, да имам изразена невроза с разни други примеси и усложнения (диагнозата ми я бяха прочели при влизането в спалното помещение и това също така ме учуди!), та да не разбирам това? Да нямам абсолютно никакво съзнание за състоянието си?

Но пък можеха ли здрав да ме вкарат в психиатрия? Ами ако бяха сбъркали диагнозата? Но как собствено бе поставена тази диагноза? Разговор от пет минути с лекаря. В този разговор не стана нищо особено, не бях подложен на никакво изследване.

Още не се раждаше никакво подозрение, никакво съмнение в това, което ставаше с мен и около мен. Но почнах да правя някои наблюдения, да забелязвам някои неща и да ги събирам като индикации за нещо още неопределено.

Разговорите с болните не дадоха никакви резултати. Питам един-двама: „Как мислиш? Болен ли съм, тъй като не се

оплаквам от нищо?“ Отговориха ми: „Щом си тук, значи си болен. Не ти ли казаха от какво страдаш?“

На следващия ден стана първата визитация. Мой лекуващ лекар беше д-р Пеникова. За нея ми казаха, че е много добра жена. Вечер като останела сама в къщи, плачела за своите болни, за тяхното нещастие.

Пеникова ми се усмихна прелестно:

– Как сте? Какво чувствате?

– Малко умора, малко досада от живота.

– Нищо, нищо, ще мине.

Това бе визитацията. Никакви предписания, никакви медикаменти, никакви процедури.

Поисках да се обадят в къщи да ми донесат моите учебници по санскрит.

– Какво? Тук искате да учите език?

– Искам да преповтарям наученото, да не го забравя.

– Никакви умствени напрежения не са разрешени.

Имаше опасност да ми вземат и поетите. Единствено на мен бяха разрешили да получа книги.

Да наблюдавам и да анализирам болните нямаше смисъл. Човек ги виждаше ясно от един път, с един поглед. Това бяха хора потиснати, някои преследвани в службата, други уволнени неправилно. Имаше много реактивни неврози. Нито един затворник или концлагерист освен Петър Мирчев и аз. Ще рече тук нямаше политически. Това малко ме успокои.

Почнах да наблюдавам лекарите, доколкото бе възможно. Лекарите бяха много. Някои се мерваха един-два пъти на седмица, идваха да хвърлят един поглед в отделението и изчезваха. Казаха ми, че на единадесет болни се пада един лекар. Във Франция в психиатриите се падал един лекар на двама болни. И досега не знам доколко тази статистика е вярна.

Сред нас често се въртеше един лекар руснак-емигрант. Това е май последният руски лекар от емигрантите, който срещнах. Преди те се срещаха често. В Панчарево се бе установил един такъв на практика.

Този лекар бе най-строг. Жестоко преследваше пушачите, след които бях и аз. Като разбра, че съм пушил през деня

една-две цигари каза ми, че това унищожава ефекта на медикаментите, които ми дават. Аз казах:

– Не съм взимал никакви медикаменти. Не ми дават.

– Как така не ви дават? – и той потърси картоната ми. На него нямаше никакви предписания.

Тогава той мълчаливо и изумено, с някакъв страх ме изглежда. Не каза нищо.

Този негов поглед бе първият сигнал за мен. Защо бе тая изненада и после уплаха в погледа на руснака-лекар?

Тук почнах да дебна.

Оглеждах санитарите. Сред нас се въртеше най-вече един рус момък от шоплука. Като казвам „момък“ не съм съвсем точен. Той минаваше явно 40-те години, но бе с мустачки, поддържаше се, явно бе женкар. На този шоп не правеха впечатление никакви страдания. Той миеше подовете с един голям парцал, закачен на една кръстачка, разнасяше ни сънотворните, приемаше разни поръчки за града и ни снабдяваше с цигари. За разните услуги, които ни правеше, не взимаше грош, беше весел и незлоблив. Понякога седеше на разговор.

От него научих интересни подробности за патронажа. Това била най-съвършената шпионска организация. Болният след излизането си бил поставян под наблюдение от патронажа. Всичко знаели за него – поведението му на работа, частният му живот, връзките му с жени и пр. Патронажът можел да наблюдава и нерегистрирани при сигнали, че поведението на някой си е странно. В това последното не повярвах.

Мина ден, мина друг, изтърколи се първата седмица. Отново същата церемония: „Как сте?“, „Нищо особено“, „Спите ли добре?“, „Спя“, „Ще се оправите“.

Пеникова и придружаващите я лекари ми се усмихваха благосклонно. Но пред мен изникваха тревожни въпроси:

„Как така? Нали имам тежка невроза? Това е сериозно увреждане. Защо съм тук, ако не ме лекуват?“

И усещах как в мен се пораждаше силна тревога.

През психиатрията минаваха понякога и по-тежко болни – приети набързо. Те оставаха за ден-два и след това изчезваха някъде.

Един шизофреник бе много забавен. Покрай него видях, че вицовете за лудите имат своите основания.

Сестрите се къпеха в банята в петък и този ден ни бе забранено да се къпем ние. Банята бе близо до кабината, на който висеше надписа: „Влизането без повикване строго забранено“.

Шизофреникът слуша как сестрите се кискали докато се къпели, изхилил се тихо, изтичал, взел надписа от кабинета и го сложил на вратата на банята. Там сестрите на излизане го намерили: „Влизането без повикване строго забранено“.

Но такива весели мигове бяха редки. Те ми показваха все пак, че зад разстроеното съзнание остава нещо здраво – иначе не бихме стигнали до анекдота.

Имаше и друг случай. Някакъв началник на гранична застава бил много деен – хванал мнозина минаващи нелегално. Близките на пострадалите му отмъстили. Хванали го, вързали го и с една бичкия почнали да му режат главата.

При такива ситуации силите на човека се удесеторяват. Граничният офицер скъсал въжетата, с които го вързали, но неговите мъчители успели да избягат. Той бе направил, мисля, параноя. Беше опасен. Държеха го в отделна стая и пред вратата му седеше един с бяла престилка, с военен клин отдолу.

Веселият шоп, нашият санитар ми смигна:

– Виж как го пазят! Може да каже нещо, да издаде нещо.

Офицерът стоя няколко дни – ние май въобще не го видяхме. И си отиде. Но оня с клина остана. Собствено те бяха неколцина, които се сменяха.

Попитах моя шоп защо не се махнаха, след като офицерът си отиде. Той ме изгледа смаяно:

– Па они седат заради тебе.

Каза го и се махна. Като че ме плиснаха с кофа студена вода. Тук имаше нещо. Какво? Още не можех да осъзная. Но се пазех вече да го приближавам и да го питам, да не науча нещо ужасно за себе си.

Тия с клиновете се правеха на индиферентни. Но излязохме ли за малко на двора – пускаха ни за половин час да се по-

раздвижим, – човекът с клина непременно излизаше на двора и той. Застоях ли се повече в някоя стая, която не беше мойта, и го виждах на вратата изправен да ме гледа и по-важното – да ме слуша какво говоря.

Бавно в мен се прокрадаваше убеждението, че не съм болен, че съм докаран тука да се разболея. Не е възможно да живееш по-дълго време в психиатрия и да не направиш поне една тежка невроза. Неврозите са направо „заразителни“. Но защо? С каква цел? От кого?

Не показвам ли първите признаци на психоза с тези си подозрения? Наистина, не полудявам ли? Как мога да храня такива подозрения?

Но моите подозрения се подкрепяха всеки ден. Все така не ми предписваха медикаменти и процедури, визитацията се състоеше от размяната на няколко думи, все така продължаваха да ме тъпчат със сънотворни или по-точно с Тинктура опий, от която имах цветни и фантастични сънища.

Поисках среща с доктора, който ми постави началната диагноза. Допуснаха ме в неговия кабинет на първия етаж.

– Докторе, вие казахте, че имам циклофрения с различни усложнения, казахте, че е опасно да остана без медицинска помощ. Затова ме прибрахте. Но няма никакво лечение!

Лекарят бе весело-любезен:

– Избързахме малко с нашата диагноза. Всъщност далеч не ямате циклофрения. Може би циклотимия, може би реактивна невроза.

– Ако е така, защо не ме пуснете в къщи? В Панчарево при майка ми и на свобода бих се поправил много бързо.

– Не, не! – каза лекарят. – И в тази си диагноза не сме уверени. Ще поседите под наблюдение.

Като студент бях добър криминалист и като стажант направих много интересни разкрития. Освен това логиката бе моя слабост. Бях израснал с логиката на Лоски в ръка.

Трябваше да се реши една задача.

Някой, неизвестно кой и неизвестно по каква причина, искаше да ми „присади“ невроза. Той по хитър начин ме бе довел в болницата, използвайки загрижеността на един при-

ятел. Този някой явно държеше на всяка цена да стана невротик. По очите на лекарите го четях – вече го четях – те чакаха от мен първите признаци на неврозата. Те нямаше да се успокоят, докато не се невротизирам.

Изглежда, моето невротизиране е първата част от едно задание. Необходимо е да се невротизирам, за да започне втората. Това изглежда несъмнено..

Какво трябваше да правя?

Първо, да запазя разума си здрав. Това – преди всичко. Едно тежко невротизиране е край на професията ми, краят ми като човек.

Не можех да легна на тънката пенсия на майка си и на нищожната заплата на жена си. Знаех какво са трудоустроените. Като журналист бях посещавал такива заведения. Работата, която им дават, за цял ден не им позволява да изкарат повече от 1,20 лв. дневно.

Това трябваше да се избегне. Тогава как да постъпя? Да имитирам неврозата, преди да съм се невротизирал! Те с нетърпение, всеки ден чакаха първият пристъп. Вече не криеха и нетърпението си. Следователно ако направех имитация, те щяха лесно да я приемат – нали очакваха пристъпа? Нямаше да бъдат много внимателни при снемане на анамнезата.

Да, това трябваше да направя.

Но как и кога?

Първ беше въпросът „кога“. Трябваше да го направя неделен ден, когато имаше само един дежурен лекар, който не е запознат добре със случая ми – не бе мой лекуващ.

Избрах твърдо неделята. Но какво да направя? Ако прекалях с действията си можех да събудя подозрения. Избирах едно след друго: да счупя прозорците, да се опитам да избягам? И в двата случая рискувах усмирителната риза, която още не бе напълно изхвърлена. А в усмирителната риза аз просто щях да направя един сърдечен разрив!

Тогава се спрях на следното. Ще вдигна леглото си и ще го хвърля сред стаята. И след това ще седна на поваленото легло и ще покрия очите си с ръце. На никакви въпроси няма да отговарям. Ще се правя на вгълбен в себе си. В неделя

към 11 часа станах от леглото, вдигнах го и го хвърлих – в стаята нямаше никой. Не бях изчислил някои неща. Къщата се оказа паянтова – тя цялата се заклати като при земетръс. Всички болни и човекът с клина, и веселият шоп, и лекарят, и дежурните сестри нахлуха в стаята. Аз седнах мълчалив на падналото легло с ръце на очите си.

Санитарите ме уловиха здраво и ме поведоха. Може би все пак щяха да ми сложат усмирителната риза и тогава – край! Нямаше да понеса.

Но те ме поведоха към кабинета на дежурния лекар. Разбрах, че е страшно изплашен. Почна да ми крещи, че мога да се контролирам, че съм длъжен да се контролирам. На приказките и на упреците му, на заплахите му не казах нито дума. Това бе най-доброто поведение. Върнаха ме в стаята, но оставиха човека с клина на стол до мен. Лежах на гръб и гледах тавана, равнодушен (привидно равнодушен) към всичко и към всички.

След един час пристигна д-р Пеникова – бяха я взели с линейката от къщи. Тук ми помогна случаят.

Като я видях аз, разбира се, се уплаших, защото като моя лекуваща тя може би бе по-добре осведомена за здравното ми състояние и моят номер нямаше да мине. От вълнението получих пристъп на задух – истински тежък задух. Пеникова веднага извади стетоскопа си и почна да преслушва дишането и сърдечната ми дейност.

– Нямате задух – каза тя, – въздухът влиза свободно в дробовете. Това е истерична имитация на задух.

Тя се обърна към сестрата:

– Ларгактил.

Бях информиран за ларгактила и за неговите чудесни свойства. Взех първата таблетка, питайки се как ли той се отразява върху един здрав организъм.

Случай с истерия бях виждал в нашето отделение. Един беше спял и го водеха за ръка. Всъщност той нямаше никакво увреждане – истерията „имитираше“ слепота. А друг бе с парализирана ръка, всъщност абсолютно здрава. Случай на истерия. Сега същото ставаше с мене. Значи те бяха все пак постигнали нещо – бях направил истеричен припадък.

За ларгактила знаех. Тогава чуждата преса бе пълна със статии. За него се казва така: ако ти хвърлят бомба в краката и ти си под въздействието на ларгактила, няма да се разтревожиш ни най-малко, знаейки, че това е бомба.

Една болна се вайкала някъде в щатска болница:

– Аз убих Джордж Вашингтон. Колко жалко!

Дали ѝ ларгактил ѝ я попитали:

– Вие ли убихте Джордж Вашингтон?

– Да, аз го убих. Но какво значение има това?!

Сега аз получавах ларгактил. И от утре щях да го взимам всеки ден. Не е възможно да не го взема, защото сестрата гледа дали болния поглъща медикаментите.

Какво ли ще излезе от това лечение?

Действие първо беше свършило. Сега щеше да има антракт. И след това щеше да се появи този, който бе замислил заданието, ако такъв имаше и всичко не беше плод на моето болно въображение – защото запазвах известен процент вероятност, че съм болен.

Казах, че имахме много лекари и някои се мярваха рядко. Такава бе д-р Шипковенска, жената на проф. Шипковенски.

Един следобед тя се спря при мен, седна на стола до леглото ми и каза:

– Професорът е много ядосан, че сте допуснали да се невротизирате.

С професора се знаехме. В свои трудове бе цитирал някои сонети на Шекспир в мой превод и пожела да се запознаем. Шипковенски имаше определени вкусове към литературата – Гьоте, Шекспир и гръцките трагичи.

– Професорът иска да дойде да ви види.

Дойде на другия ден. Беше посрещнат с голямо внимание от лекарите, всички негови студенти. Останахме сами в кабинета на дежурния.

– Как се невротизирахте? Какво стана?

– Смятам, че не съм невротизиран. Предполагам да е някаква грешка. В психиатрията да кажеш „здрав съм“, значи да признаеш, че си болен. Повечето от болните се считат за

здрави. Според една лекарска максима лечението почва от момента, в който болният разбере, че е болен.

Професорът ме гледаше внимателно.

– Съдете сами. Тук съм две седмици. Никакви медикаменти, никакви процедури! Как си обяснявате това?

Някаква искрица светна в погледа му.

– Разказвайте, разказвайте, аз слушам.

Разказах му обстоятелно как бях задържан в болницата, какво стана подир това.

Той гледаше през прозореца, мислеше и съобразяваше.

– Сега те са ви предписали ларгактил, добър психолептик. Взимайте го, това няма да ви навреди (последните думи той натърти!). Изпълнявайте всичко, което искат от вас и гледайте да излезете по-бързо от тук. Зависи и от вашето старание (отново натъртени думи). Като излезете ще говорим. Не се бойте от нищо. Все пак ще ви пуснат и тогава ще видим какво е Вашето състояние.

Стори ми се, че професорът е осведомен за нещо.

Взех си добър урок от думите на Шипковенски. Подчинено държание, стремеж да се харесам на лекарите, изпълнителност и търпение. Но второто действие още не почваше.

Един четвъртък ми казаха, че имам посещение. Бях забранил да ми идват хора на свиждане – не исках никой да ме види в това ми състояние, най-малко мама или сестра ми.

Слязох. Чакаха ме в приемния кабинет. Бяха двама. И единият от тях беше „Другият Николов“.

За един миг всичко ми стана ясно. Бях отново в ръцете на ДС. До мен бяха стигнали смътни сведения за това, че държавна сигурност почва да употребява психиатриите като „следствено учреждение“. Значи те ме бяха вкарали тук – бях в ръцете им.

„Другият Николов“ ми подаде кутия бонбони. Приех я. Трябваше да бъда покорен.

Разпитаха ме как се чувствам, доволен ли съм от грижите, имам ли нужда от нещо. „Другият Николов“ бе много любезен. Неговият спътник, сух, с лунен поглед, мълчеше на стола.

Нещата вървяха като при едно нормално свиждане. Но трескаво обмислях последиците за това, което те ще искат от мен сега, когато съм в ръцете им.

Благодарих, казах, че не се нуждая от нищо – от какво може да се нуждае един невротик. Дадох да се разбере, че дълбоко вярвам в своето заболяване, че през главата ми не минава никакво подозрение и никаква лоша мисъл. „Другият Николов“ кимаше одобрително, но оня с лунния поглед поучаваше една зверска гримаса около устните.

Когато се сбогувахме, оня сухият каза внезапно и злобно:

– И си мисли добре, какво искаме от тебе, че сега си ни паднал.

„Другият Николов“ се изсмя шумно. Те двамата напуснаха малкия кабинет.

Сега картината бе ясна. Който трябваше да се появи, се бе появил и бе казал репликата си. Така второ действие беше почнало.

Първото, което си казах беше:

„Сигурно има някакъв изход, обезателно има някакъв изход, само не се паникосвай и се стреми да запазиш разума си здрав. Най-напред да си починем от шока на срещата. А после ще почнем да размисляме“.

Успях да овладее себе си – това бе абсолютно необходимо.

Следваха въпросите:

„Какво искат от мен тези хора? Информатори имаха навсякъде – един повече или по-малко?“

Може би ги интересуваше специално моята среда? Но аз дружих главно с хора от софийската бохема, свършено невинни, пък и наивни.

Значи не беше моята среда.

Тогава?

Оставаше личността ми. Оставаше старият въпрос: искаха да ми превият врата, искаха мен, черната овца, човекът, който се бе „отклонил“ от пътя им, да ме вкарат отново в техния друм.

Те имаха политика с всеки.